

laus de reis, nobles i dignataris eclesiàstics; de fet *coquinus* 'trapella' apareix per primera vegada en baix llatí, en un text de c. al S. XII. És conegudíssima l'evolució semàntica 'ragatxo de cuina' > 'brètol, trapella'. Citem en primer lloc el cast. *pícaro*, que apareix en els Ss. XVI-XVII amb aquell significat; i el cast. *sollastre* «pícaro redomado» < «pinche» (provinent d'un cat. *sollard* o fr. *sonillard*, derivat de *sollar* 'embrutar'), cat. *pinxo* 'rufià, un peça' < cast. *pinche*, -cho, fr. ant. *coistron* «marmiton» i també «bâtard», vil» (ll. COQUISTRO, fr. mod. *cuistre*, FEW II, 1169), i potser l'oc. i cat. *cu(s)ó* 'persona vil' (per al qual veg. infra).

En tot cas la fama de lladres que han tingut sempre els cuiners i llurs ragatxos ja era un lloc comú en l'Antiguitat, car el ll. *fures* en el sentit d'"esclaus" eren pròpiament els marmitons, significat que es dedueix amb evidència del context de l'*Eunuc* de Terenci (v. 776), que Donat comenta «manipulos furum *coci* discipulos putant dici»; repetidament ho diu Plaute: «qui mihi omnes angulos *furum* implevisti, in aedibus misero mihi qui mi intromisisti quingentos *cocos*» (*Aulul.*, 508), i en el *Pseudolus* el cuiner mateix reconeix que no hi ha collega seu que no robí: «venis ad furandum quidem. *COCUS*: An tu invenite postulas quemquam coquam nisi milvinis atque aquilinis unguis?» (vv. 854-6), fins al punt que un altre exclama, a la mateixa comèdia, «Forum *coquinum* qui vocant, stulte vocant, nam non *coquinum*, verum furinum est forum» (v. 795); veg. encara Plaute, *Aulul.*, 322, 344ss., 363ss., 434; *Casina*, 711ss.; *Pseud.*, 956-7. I això venia ja del teatre grec: en dos fragments d'Euphron un cuiner es posa a si mateix entre els set grans mestres de la professió culinària, per haver inventat l'art de robar, i descriu al seu deieble els principis d'aquest art (fragments 1 i 10); cf. Dionysios fr. 3, Posidonios fr. 2, i Legrand, *Tableau de la Comédie Grecque Nouvelle*, 127.

Ara bé a aquesta vella tradició greco-llatina, fundada en la vida social civil i aburgesada i en el llenguatge col·loquial, però en definitiva literària, s'afegiren dos corrents més, amb efectes coincidents. Una és la del llenguatge i la vida militar i castrense, sens dubte ja des de les guarnicions romanes en les províncies, i continuada després en el dels exèrcits francs i germànics de l'Alta Edat Mitjana, i en la dels grans moviments bèl·lics de les Croades: allí les intencions, sovint rudimentàries però multitudinàries, eren plenes d'emboscats: gent covarda i vil, que fugia a tot preu del combatre; i aquests *tafurs* i *coquistri* escudant-se amb l'ofici de cuiners i ranxers seguien, sovint de lluny, quan convenia tot darrere, però sempre saquejant i fent matança, les columnes dels valents i lluitadors.

Perquè també aquests *tafurs* assassins i bandits foren *turbae coquinae*: les cròniques en baix llatí, en grec bizantí i en francès arcaic van plenes de llurs malvestats i depredacions. En la literatura romànica les *gestes* franceses ho reflecteixen, i donar exs. de *queux* 'cuiner', pres en mal sentit, en la literatura

francesa medieval, fóra no acabar mai. Acontentem-nos amb recordar l'estrofa 136 de la *Chanson de Roland*: aqueixos *cous* «des mielz e des peiors», a qui Carlemany confia Ganelon per tal que el tractin amb la crueltat més extrema, eren ja la gent més menyspreable de l'exèrcit franc; i no devien ser gaire diferents del *gueux* del francès clàssic. Car aquesta és la veritable etimologia del fr. *gueux* 'home de mala vida', i de fet també la forma sonoritzada *queux* es troba amb el sentit de 'cuiner' (= *queux* COQUUS), encara en els Ss. X i XVIII (Littré), i al principi la -x funcionà com a desinència (plural, i cas recte), d'on els antics femení *gueue* i verb *gueuer*, posteriorment *gueuse* i *gueuser*.

Les toleràncies que havien estat atorgades a aquesta gentalla en els exèrcits, deuien deixar rastres i relíquies, en temps de pau, en la vida dels castells feudals; allí les depredacions dels majordoms, comeses contra la població pastoral o agrícola dels voltants, de vegades es feien en nom del senyor i aquest feia els ulls grossos i li'n revenia una part: en els Pirineus gascons, a Bigorra, el *Libre Verd de Benac* dels anys 1405-6 ens mostra com era el mateix cuiner que amb caràcter de majordom del senyor de *Casted Loboo*, anava als pasturatges a cobrar en bestiar els «drets del seu senyor» i se n'endua els caps, els formatges, etc.: el *cog* (*coch*) hi és identificat amb el «maître d'hôtel du château» i governa la «cocarie» o majordomia del Castell; però sovint sota *cocarie* sembla notar-s'hi a mitges paraules el sentit de 'coquineria'; veg. en l'ed. Balencie, pp. 108, 109, 162, 170, l'expressió reticent de planys (que ni el notari del castell i els que compilen el *Libre Vert* no gosen esborrar del tot), amb la llista inacabable de tot el que prenia «lo senyor de Casted Loboo o *son coch* per nom de lui».

Hi ha finalment un altre corrent, de caràcter moral i religiós, si bé en el fons pogué fer sovint l'ofici de protecció de l'altre. Com s'articulava, ens ho mostra el text de la *Legenda Aurea* de Voràgine: el gran Diable, «Nabuzardam --- domum Dei combussit: Nabuzardam autem, princeps coquorum, significat illos qui gulae et luxuriae dediti sunt, qui de ventre suo Deum suum fecerunt, secundum quod dicit apostolus; --- qualiter --- ostendit Hugo de Sancto Victore --- dicens solent Diis templa construi --- immolari pecudes --- Deo siquidem ventri templum est *coquina*, altare mensa, ministri *coqui* ---» (cap. 182, ed. Graesse, 854.19), que les *VidesR* tradueixen «En Nabuzardan fon príncep dels *cocs*: e signifiquen aquels qui són luxurioses e *glotres* ---» (f° 271v2).

Si compremem que tots aquests corrents havien de confluir en aquesta forma *coquinus* del baix llatí, ens quedarà explicat com desembocant junts en el *coquin* o *coqui* de la llengua popular, es concentraren tots aqueixos valors de 'rapisser, lladregot', 'miserable, rof', 'traïdor', 'trapella, murri' i 'covard'.

DERIV.: *Coquinada*, *Coquineria* [*cuquinaria*, 1695, Lacav.; *co-eria*, Lab. 'mesquindat, acte d'avar', Centelles, *DAG.*] *Coquinesa*. *Acoquinar* [-se] [1803,